

BAKY MARICA RIPORTJA:

Válságban a magyar színjátszás!

Voinovich Géza és Schöpflin Aladár válasza
az időszerű színházpolitikai kérdésekre

Csendes megilletődéssel lépegetjük keresztül a *Magyar Tudományos Akadémia* kisudvarának ezüstösre fagyott tócsáit. Aztán jobbra kanyarodunk, szűk csigalépcső vezet a felső emeletre — szűk és homályos, hogy a végén hatalmas, tágas terembe torkoljon: a tudomány előcsarnokába. Halkszavu titkár jelentí nevéket a magyar tudomány egyik felkent örökének: Voinovich Gézának, aki előkelő lényének minden áradó szivélyességével siet felénk. — *Mivel szolgálhatok?* — kérdezi előzékenyen.

— *Tanáccsal, méltóságos uram — feleljük — tanáccsal és felvilágosítással. Ön volt az személyesen, aki hosszú évek óta először emelte fel szavát a válsággal küzdő magyar színjátszás megmentésére. Ön volt az, aki felhívta a figyelmet a Nemzeti Színház többrendbéli fogyatékosságára és ezen keresztül az egész magyar színházi élet lassu züllésére, hanyatlására. Felvilágosítást kérünk tehát az okokról és az összefüggésekről és tanácsot, utmutatást a kibontakozás felé.*

*

— A magyar színházi válságnak több okát látom, — kezdi mondanivalóját Voinovich Géza — az elsőt talán mindjárt a nagy színészek (például Jászai Mari, Ódry Árpád) kihalásában. Ennek következtében a mai fiatalok előtt ma még mérték sincsen, hogy milyen volna az igazi színjátszó művészet. A második ok, hogy a színházak manapság olyan darabokat adnak a legtöbb kedvvel, amelyekben átöltözések, átdiszelezések és hasonló csepürágó trükkök szerepelnek. Viszont olyan darabokat, amelyekben lélektani vagy társadalmi problémák lennének, szóval amelyek elmélyedést kívánának, olyat rendkívül ritkán látunk a színpadokon. A színházi válság harmadik oka a mozgókép, amely gyors változásaival nemcsak hogy felbontja a dráma szoros szerkezetét, — ami a szerep felépítését kívánta, — hanem csupán külsőségeket kíván, úgyhogy elmélyülésre sincsen a színészeknek szüksége. Természetesen az is nagy bajt okoz, hogy a film a színészeket időbelileg lekötí. Így színházbeli szerepük tanulmányozására alig jut idejük, ha délelőtti történetesen sincsen próbájuk, úgy filmezni, vagy esetleg más színháznál lépnek fel „kölesönben”. Azt mondhatni, hogy manapság egy színész alig foglalkozik többet a színházával, mint amikor éppen ott tartózkodik. Így a színművészet tisztára üzletté vált, szinte teljesen elszakadt a művészetétől. Mert a művészet a magányt, az elmélyülést és az erők felgyűjtését kívánja.

— Negyedik oka a színjátszás válságának — folytatja mély lélekzetet véve Voinovich Géza — az ugynevezett *bérletrendszer*. A színészek életének ezt a külső zsufoaltságát, sőt tulzsufoaltságát maguk a színházak is elősegítik. A bemutatók szakadatlan áradata — kivált ott, mondom, ahol bérletrendszer uralkodik, vagy amely vállalkozás több színházra tagolódik — a színész fizikumát és idegeit olyan munkatöbblettel terheli, hogy nem marad ideje egy-egy szerep komoly átélésére, kiérlelésére.

— *Miben tudná összeegyeztetni Méltóságod a Nemzeti Színház kötelességeit és fenntartásra érdemes tradícióját?*

— Elsősorban a klasszikus művek ápolásában. Másodsorban a klasszikus vagy legalább kiváló magyar műveknek elég gyakori előadásában, ami alatt természetesen nem azt értem, hogy állandóan műsoron legyenek, vagy, hogy *Vörösmarty* és *Kisfaludy* művei minden évben felújításra kerüljenek. Azonban nem szolgálja a nemzeti kultúra ügyét, hogy ilyen darabok néha négy-öt évig se szerepeljenek a Nemzeti színpadán. Annak sincsen sok értelme, hogy nem éppen klasszikus, de jó sikert aratott művek örökre letűnjenek a színpadról és sokkal gyengébb alkotásoknak adjanak helyet. Ebben messzeme-

nően példát vehetünk a francia színpadtól, amely a legkonzervatívabb és ahol a közönség ezeket a régiebb műveket a francia dícsőség kedvéért mindig szívesen fogadja. A színészeket illetőleg pedig nagyon jól emlékszem, hogyan készült egy-egy szerepre Prielle Kornélia, Jászai Mari vagy Ódry Árpád s nemcsak a szerepre, hanem az esti előadásra is, úgy mint egy hegedűművész az esti játékára. Erre élő bizonyíték Márkus Emilia a nagyok közül.

— *Csökken-e a közönség igénye?*

— Nézetem szerint a közönség igénye nagyon lecsökkent. Izlése pedig teljesen az egészen könnyű előadások felé fordult. Ebben azonban a színházak a hibásak, ők nevelték ilyenné a közönséget, — mert a közönség kész megnézni a jobb darabot is. Hasonló körforgás már az irodalomban is lejátszódott: egyidőben ott is lefelé licitáltak a kiadók s mikor itt a verseny az utcasarkon árusított tíz- és húszfilléres ponyvairodalom miatt tartóhatatlanná vált — akkor tértek csak vissza az igazi írók igazi műveikhez. Amikor is kiderült, hogy az irodalom is lehet — üzlet. Mikor annakidején a Nemzeti Színházban kormánybiztos voltam, vasárnap délelőttönként munkaelőadásokat tartottunk, amelyek műsorát a munkások megbízottaival együttesen állítottuk össze. Nagy elismerésre méltó tapasztalatom volt, hogy rendszerint a legkomolyabb műveket kívánták látni, vagy legalább is olyanokat, amelyeknek a maguk korában bizonyos nevük volt.

— *Mi történnék a színházi ponyvával?*

— Nem tartom szükségesnek, hogy — hasonlóan az irodalomhoz — hatósági beavatkozással irtásuk a színházi ponyvát. Engedjék meg azonban a kritika szabadságát művészi téren. A kritika ugyanis manapság olyan szokatlan jelenséggé vált, hogy ha valakiről egyetlen bíráló szót ejtenek, annak a neve rögtön: — *támadás*. A komoly kritika egymagában is el tudná érni a közönség izlésének felemelését. Ez a folyamat természetesen lassan, fokról-fokra menne végbe, hiszen a közönségnek is „szoknia” kellene, megszoknia, hogy itt végre komoly, művészi szempontok jutnak szóhoz.

— *Mi volna a legsürgősebb teendő?*

— A magyar irodalom bővelkedik jeles írókban, őket kellene jobban felkarolni. Ezen túlmenően pedig — egyetlen mondatban válaszolva — a művészi munkát kellene komolyabban venni. Példa és

bizonyosság erre Operaházunk, ahol néhány esztendővel ezelőtt még csak a külsőségek voltak művésziek és ahol az a példabeszéd járta, hogy: „*Ha rövid a hangod, toldd meg egy diszlettel...*” Azóta pedig bebizonyosodott, hogy komoly munkával, művészi hittel eredményeket is lehet elérni...

*

Voinovich Gézától Schöpflin Aladárhoz, korunk leghíresebb esztétikusához vezetett utunk. Tőle is a magyar színjátszás válságának okaira vártunk választ, neki is nagyjából ugyanazokat a kérdéseket tettük fel, mint a Tudományos Akadémia nagynevű főtákarának. Alább adjuk Schöpflin Aladár válaszát:

— Lehet-e egyáltalán válságról beszélni? Anyagiról semmiestre sem. Úgy tudom, a színházak pillanatnyilag sok pénzt keresnek. A kritika megállapításai szerint azonban már legalább tíz esztendeje megkezdődtek a kulturális válság tünetei. Az okát kérdezi? Legfontosabb oka, hogy már hosszabb ideje *zavaros világban élünk*. Különböző nézetek, felfogások, szempontok küzdenek egymással. A közönséget pedig lehetetlen egy darab mondanivalója körül közös nevezőre hozni. A színházi siker legfőbb tényezője, hogy megteremtse az egyetértést néző és színpad között, hogy megteremtse az egész nézőtér egységét, amely egységesen reagáljon arra, amit a színházról kap.

— Ez a „kortünet”, az egység hiánya, egyre súlyosabbá lesz, egyre nehezebbé válik. A közvélemény manapság olyan, hogy minden egyes egyedének külön nézete van. Az emberek találkoznak szellemileg. Ez különösen fennáll olyankor, amikor a darab szerzője egyéni mondanivalóját adja elő, amikor a szerzőnek *határozott világnézete van*. Ezért fordult elő, hogy a színházak kénytelenek olyan darabokat előadni, amelyek világnézetileg *közömbösek*, tehát azt lehet várni tőlük, hogy mégis egyetértést idézzenek elő. Ezt rendszerint csak alacsony színvonalon lehet elérni, mert minden magasrendű írónak mondanivalója egyéni, tehát alkalmas arra, hogy a mai közönséget egyedekre bontsa. Az ellentmondás során pedig vita támad a nézők között a darab körül és ez a vita lehetlenné teszi a siker egyhangúságát.

— Nem hinném, hogy komolyabb nézőcsökkenésről lehetne szó a mai közönség körében. A közönség igényei nagyjából ma is ugyanazok, mint tíz esztendővel ezelőtt. A közönség szempontjából a színház nem csupán művészi élményt jelent, hanem egyrészt a társadalmi funk-

ciónak. Ünnepet jelent, amelyen az emberek kiemelkednek polgári életükből egy magasabb szintre.

— A színházi ponyva és színházi irodalom között tulajdonképpen nehéz megvonni a pontos határt. A színháznál ez rendszerint összefolyik, talán különbséget lehet tenni jó színház és rossz színház között *jó színház az, amelyben jó darabokat, jól játszanak*. Igaz, hogy a „*jó játszás*” is sokszor szerencse kérdése: sikerül-e a színháznak színtársulatát úgy összeválogatni, hogy alkalmasak legyenek jó darabok eljátszására. Sajnos, ez ma is nehéz probléma, mert igen kevés az igazán jó színész — különösen a fiatalok között — és még kevesebb az igazán jó darab.

— A fiatal színészgeneráció után pótlásának csökkenése valószínűleg a nemzedékek változásában rejlik. Vannak tehetséges nemzedékek, vannak kevésbé tehetségesek, azonban nem lehet a felelősséget kizárólag a színészkolákra hárítani, mert a régi idők kitűnő színészei nagyjából ugyanolyan tanulmányokat végeztek, mint a maiak. A Nemzeti Színház fénykora képviselt ilyen kiemelkedő korszakot, amikor Jászai Mari és Márkus Emilia mellett egész serege gyűlt össze a színházban a nagy művészeknek.

— Ha már azonban a Nemzeti Színházról beszélünk, úgy annak első és legfontosabb feladata volna a *szép magyar beszéd kultusza*. Sajnos, ebben látom a legnagyobb hiányt. Színészeink nagyrészt nem tud jól és szépen magyarul, holott már a szerződteésekuél volna fontos, hogy csak olyanokat vegyenek fel, akiknek beszédjük, magyar kifejtésük tökéletes és a magyar mondat ritmusának és szellemének

megszólaltatása minden tekintetben kifogástalan. A Nemzeti Színház nagy hivatása — a magyar beszéd ápolásán túl, — *hogy szellemi híd legyen a múlt és a jelen között*. Gondozza a színpadi irodalmat, a klasszikusokat — magyarokat és külföldieket egyaránt — és állandóan azon a magas szellemi színvonalon álljon, amelyet a nemzet első színházától joggal lehet követelni.

— Véleményem szerint — mint ahogy azt utóbbi időben a rendkívül kiterjedt sajtótámadások is bizonyították — a Nemzeti Színházban bizonyos hiányok észlelhetők. A darabok megválasztása sem szerencsés és különösen, amikor a színház valamely nagy feladat elé kerül, rendkívül érezhető az ilyen nagy feladatra rátermett színészek hiánya. Azonban azt is meg kell mondanom, hogy a Nemzeti Színház fennállása óta majdnem mindig rossz sajtója volt és bajos elhinni, hogy ennek kizárólagos oka maga a színház. Úgy látszik, hogy éppen a Nemzeti Színházról *ideális követelmények* teljesítését várják. Természetesen ma is történnek hibák a Nemzeti Színházban, néha súlyos hibák is, mert bevallhatjuk, hogy a Nemzeti Színház, ha a pénztára rendben van is, *gyenge művészi konjunktúrát mutat*.

— Az általános bajokon véleményem szerint úgy lehetne segíteni, hogy nem *menyiségileg*, hanem *minőségileg* kellene intenzívebb munkát végezni. A rendezésben és darabok kiállításában több súlyt fektetni a szellemiségre, mint a külsőségekre, a színészeket gondosan tanítani és az előadásra kerülő darabokat magasabb szempontok szerint megválogatni.